Zmluvy o voľnom obchode – free trade verzus fair trade

Dňa 23. júna 2013 sa v Management centre v Bruseli uskutočnila významná konferencia nazvaná Medzinárodný deň obchodu. Bola jedným z veľkého množstva podujatí venovaných tejto téme v celej Európe, pričom ich počet narastá priamo úmerne k tomu ako sa v celej únii zvyšuje odpor proti projektu s názvom Transatlantické partnerstvo v oblasti obchodu a investícií (TTIP). Na konferencii vystúpilo veľa prominentných osôb počínajúc komisárkou pre obchod pani Cecíliou Malmström až po predsedu Českej obchodnej a priemyselnej komory Vladimíra Dlouhého, zanieteného liberála a bývalého významného politika.

Na rozdiel od nedávnej minulosti, dostávajú postupne slovo i kritici „voľného obchodu“, nakoľko sa ukázalo, že sa čierno-biele presvedčovacie kampane míňajú účinkom. A tak počas „Medzinárodného dňa obchodu“ došlo ku konfrontácii konceptu „Free trade (***voľný obchod***) na jednej strane a konceptu „Fair trade“ (dá sa to preložiť ako ***slušný alebo i spravodlivý obchod***) na druhej strane. Takto sa diskusia začína konečne presúvať k samotnému jadru dnešného sporu a nastáva nádej, že sa k občanom EÚ dostane nedeformovaná a zrozumiteľná informácia o podstate problému nazvanom liberalizácia obchodu.

Liberalizácia obchodných výmen patrí medzi hlavné politické slogany posledných desaťročí. Podľa ekonomického myslenia „hlavného prúdu“ je práve oslobodenie medzinárodného obchodu od rôznych „bariér“ jedným z najdôležitejších motorov ekonomického rastu a tým pádom nielen k uľahčeniu života a k akumulácii bohatstva u rozhodujúcich ekonomických operátorov, ale i kľúčom k vyriešeniu chronických sociálnych problémov vo svete, od nezamestnanosti po extrémnu chudobu a hlad stoviek miliónov ľudských bytostí. Nahlas pochybovať o takejto všeobecnej prospešnosti liberalizácie obchodu nie je politicky korektné až do takej miery, že „previnilci“ bývajú pomaly prezentovaní ako „nepriatelia ľudstva“[1]. V duchu konceptu "free trade" sú priame politické kroky, zamerané na vyriešenie sociálnych problémov, považované za „nesystémové“ a v konečnom dôsledku za škodlivé. Sociálne a iné benefity sa majú dosiahnuť nepriamo, ako vedľajší účinok voľného pôsobenia trhových síl. Skúsenosti žiaľ ukazujú, že tento predpoklad v praxi nefunguje a, že hlavným výsledkom doterajšieho odstraňovania obchodných bariér bol nárast sociálnych nerovností.[2] Objem medzinárodných obchodných výmen sa síce za posledných 30 rokov zmnohonásobil, ale viac ako jeho 50% prebieha medzi filiálkami tej istej nadnárodnej spoločnosti z dôvodu "daňovej optimalizácie"...

Na druhej strane, Fair trade je viac ako iba ideologický koncept. Je to už pomerne etablovaná marketingová etiketa, hoci napríklad na Slovensku som ešte takto označené potraviny nevidel (alebo som si ich nevšimol). V západnej Európe už ale ide o pomerne rozšírený jav a zámerom je dať uvedomelým zákazníkom určitú garanciu, že tovar s etiketou "Fair trade" bol vyrobený bez toho, aby boli príslušný robotníci predmetom hrubého vykorisťovanie a aby dochádzalo k neprijateľnému drancovaniu životného prostredia. Z tohto pohľadu je neprijateľné, ak napríklad poľnohospodárski robotníci v strednej Amerike dostanú za kilo dopestovaných banánov jeden cent, hoci ten istý kilogram sa v Európe predá za jedno euro.

Skutočnosťou ale je, že signatári zmlúv o voľnom obchode sa k žiadnej slušnosti a spravodlivosti (v sociálnom i environmentálnom slova zmysle) nezaväzujú. Horšie, predátorská konkurencia na "voľnom trhu" priamo vedie ekonomických operátorov k hrubému ignorovaniu sociálnych a ekologických imperatívov a možnosti ich obchádzania sú prakticky využívané ako "komparatívne konkurenčné výhody". Elementárne sociálne a environmentálne normy bývajú priamo považované za bariéru voľného obchodu a ich nerešpektovanie nemôže byť podľa Svetovej obchodnej organizácie (WTO) dôvodom na obmedzenie dovozov z predmetných krajín. Takýmto spôsobom sa vo veľkých častiach sveta, najmä v tzv. špeciálnych výrobných zónach[3], pracuje vo výrobných prevádzkach,

často delokalizovaných zo západných krajín, za 30 dolárov na mesiac, hoci OSN definuje príjem 1,2 dolára na deň ako absolútne minimum nevyhnutné k prežitiu. K tomu sa pridávajú iné krajne neprijateľné pracovné podmienky ako je práca detí, práca v toxickom prostredí bez akejkoľvek ochrany, 12 až 16 hodinový pracovný čas s dvomi krátkymi prestávkami 6 až 7 dní do týždňa a najrôznejšie formy verbálneho fyzického a sexuálneho násilia. Preborníci v tomto smere sú, okrem iných, krajiny východnej a juhovýchodnej Ázie (napr. Bangladéš, Indonézia alebo Čína), ktorých výrobky, často renomované západné značky, zaplavujú trhy vyspelých krajín.

Z tohto dôvodu, kritici dnes politikmi presadzovaného modelu "voľného obchodu" podmieňujú jeho akceptovanie zahrnutím aspoň základných princípov "fair trade", čo je ale zatiaľ pre protagonistov "free trade" neprijateľné. Dôležité je, že táto téma prestala byť vďaka problémom v rokovaniach o TTIP tabu a informovanejším začína byť jasné, že samotná predstava "voľného obchodu" je nezmyslom, ak je konkurencia postavená na využívaní radikálne odlišných administratívnych a legislatívnych podmienok a nie predovšetkým na inováciách a efektívnosti práce.

Pokiaľ ide o agropotravinárske komodity, stále viac odborníkov[4] otvorene požaduje, aby boli vyňaté zo Zmlúv o voľnom obchode. Zdôrazňujú, že potraviny nie sú tovar ako každý iný a, že je neprijateľné, aby boli najchudobnejší obyvatelia planéty vystavení fluktuáciám cien na svetovom trhu. Poukazujú na význam rozumnej miery potravinovej sebestačnosti a na dramatické dôsledky politických rozhodnutí zabezpečiť potravinovú bezpečnosť štátov najmä dovozmi (tzv. Arabská jar).

---

[1] Napríklad antiglobalisti demonštrujúci pri rôznych príležitostiach proti Svetovej obchodnej organizácii, Medzinárodnému menovému fondu alebo v Davose, pri príležitosti Svetového ekonomického fóra.
[2] Medzi veľkých kritikov "konvenčného chápania" voľného obchodu patrí významný americký ekonóm, Joseph Stiglitz, nositeľ Nobelovej ceny v roku 2001.
[3] Viď. napr. Jean Ziegler, „Les nouveaux maîtres du monde *et ceux qui leur résistent*“, Librairie Arthème Fayard, 2002, Éditions Points, janvier 2013, str. 134-135
[4] Patria medzi nich napríklad bývalí generálni spravodajcovia OSN pre právo na potraviny Jean Ziegler a Olivier de Schutter.

Igor Šarmír, SPPK